

République du Sénégal

Ministère de l'Éducation nationale

Pulaar

Seese-seese

Tolno ⑥ Deftere ⑤

Édition 2019
Réimpression 2020

Avis de droit d'auteur : ©2016-2021 projet Sénégal Lecture Pour Tous pour l'Agence des États-Unis pour le développement international (USAID), contrat USAID n° AID-OAA-I-14-00055/AID-685-TO-16-00003, géré par Chemonics International. Tous droits réservés. Cette aide provient du peuple américain et est financée conjointement par l'USAID et le gouvernement du Sénégal.

Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 4.0 IGO licence (CC BY 4.0 IGO) <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/igo>. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d'adapter ce travail y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées de la licence CC BY.

Loowdi deftere ndee

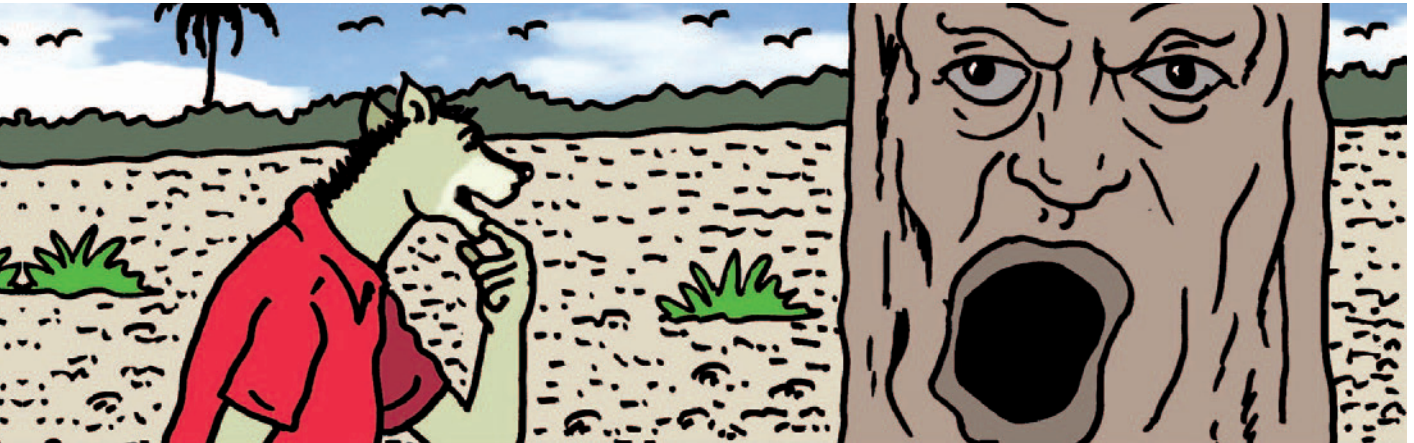
Wojere, Fowru e Lekki kaaloowi..... 4

Nguurndam Sammba Gelaajo Jeegi 15

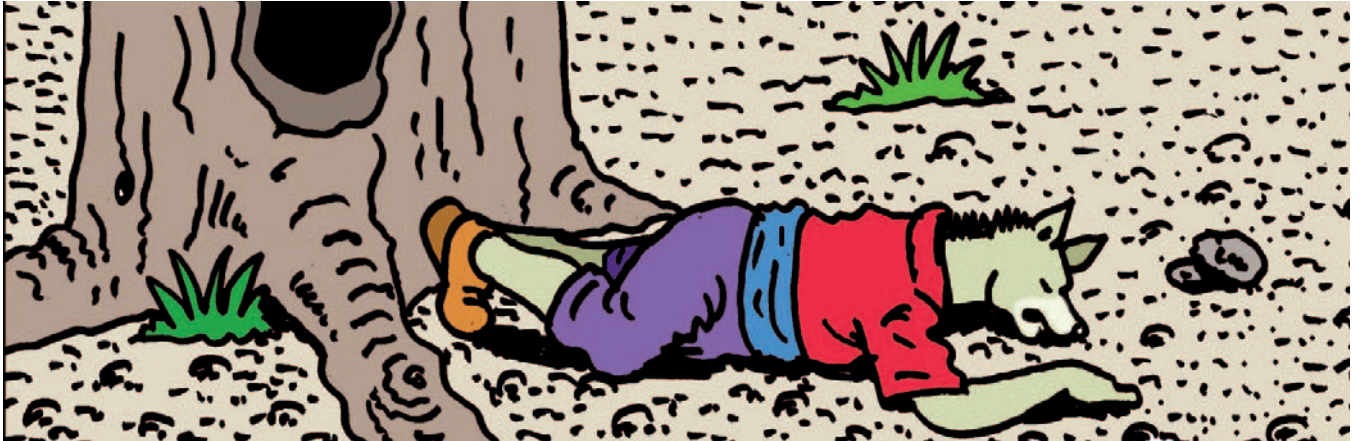
Sofeer belsindiido 31

Kaddungal 43

Wojere, Fowru e Lekki kaaloowi

Ñande heen, tawi ko fowru ina yaandoyinoo e sahaa nguleeki. Endu yaha, endu arta, ndu dogaa seeda ndu dartoo kadi, ndu sunnoo doo, ndu **ñuuña** daa. Endu wada ko fowru woowi wafde e nder ladde koo. No ndu ñuuñirta nii noon, jiidaa e no ndu ñuuñiratnoo. Saabii dum noon ko ndu heydii, te ndu alaa ko ndu ñaami. Doon e doon tan ndu yanti e ladde **serwunde**, ko haawnii, ko ndu heewaani yiide. Ndu hucciti e lekki burki mawnude, buri toowde, dañi baaji tekkudi, ki wa'i ko no **cehaaki** nii. Lekki kii rokki ndu yeeso neddo. Ada teskoo heen gite baleeeje **lugge**, hinere deppere e hunuko ñaabiiko no damal fuur.

E yeeso lekki kii alaa ko dilli heen ko ina hollira nguurndam, wonaa gite dee, wonaa hunuko koo. Kono noon lekki kii yeewirtu maa ko no mbaroodi ñaadndi gaaɓndi hunuko nii. Buri heen haawnaade kadi ko daande nanateende e hunuko hee. Ina nanndi e **niɓɓere** hulɓiniinde ina **wuuda** no luukaali **boynaaru**. Nde fowru nani luukaali boynaaru, ndu deeyi muut ngam hulde wadtooreede heen.

‘Dum na haawnii koy ! Leggal kaaloowal !

Tan woodi ko lappi ndu womre, fowru natti anndude do woni, ndu faddii. Lekki kii wa'i no njaltinki catal lappi ndu nii. Fowru faddii ko juuti. Ndu **difti** tawi naange na muta, jamma ina naata.

Lekki kii ɓadii fowru no feewi eki wi'a huu! huu! Ellee deya ledde keddiide ko kulde henndu wifooru nduu. Lekki mawki **mbiifniiki** kii weddii catal mum, foodi fowru haa sara hunuko makki. E nder kulol, fowru nani daande woddunde, **diiroore** ina wii'a dum : « Fowfru, a finii jooni ! Hedto mi, etee tesko-daa ko kaalantu-maa-mi koo. Doo fof dey, kala huunde rewnde sara doo, rewii e konngol “Lekki kaaloowi” nde maayat doon e doon. E ngol doo laawol, a yaafaama. Yah laawol maa, godngol noon so a rewii doo, ciftoraa mbido haala. »

Fowru fadaani o **firlitoo**. Nde catal ngal **yolbi** tan fowru majji.

Fowru dogi haa wofɗii lekki kii, dartii, **foodtii** no feewi, moomi hoore sabu **muuseeki**. Ndu fawi heen : « Ko kii lekki mbonki bonni ñalawma am oo kala. Hoore am ndee nana teddi, etee reedu am ndu hay dara alaa heen. »

Fowru woni e miijaade hol feere wafata haa dañã ko ñaami sabu heyɗii.

Haa booyi tan ndu wi'i : « Mi **faljii** nde ngoytanii-mi lekki kii ndee. Kono ko kanki foti yiilanaade mi feere no ndañir-mi ko ñaam-mi haa mi haara. So duum wafii, mi heydataa janngo, **baawo-janngo** e balde garooje dee. »

Janngo e mum fowru yeewoyi lella, yottii wi'i lella : « Mi arii.»

Lella ne wi'i ndu : « A tawii kam doo.»

E nder yeewtere, fowru wi'i lella : « Hannde maa mi holle ko a meedaa yiide. Hay baaba maa kañum e baaba mum ganndaa dūm. »

- Ee! Fowru hol ko dūm woni ?

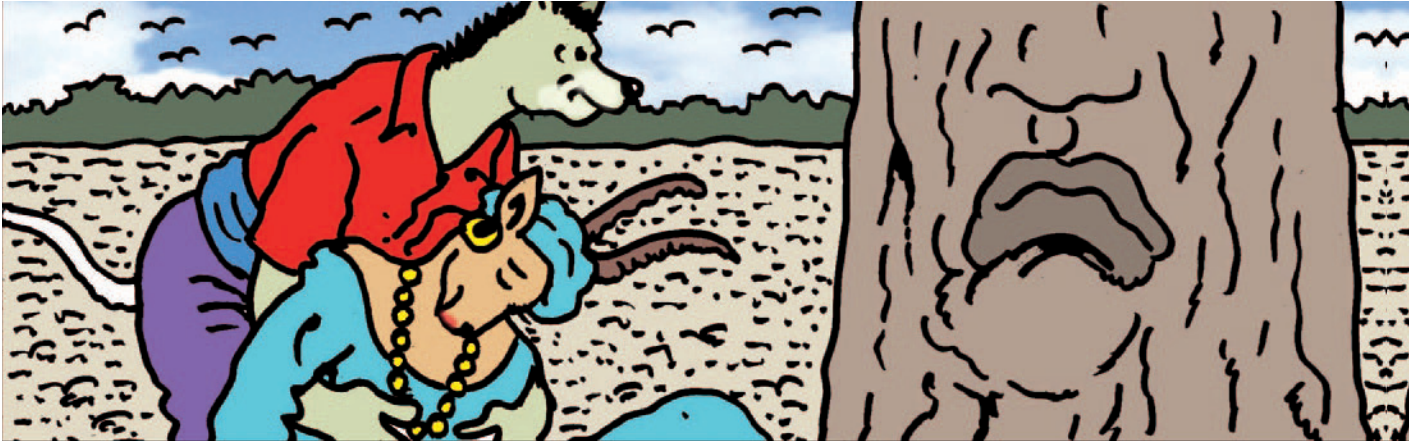
- Ko lekki kaaloowi.

- Lekki kaaloowi, woto yawo mi ! Aan kam ko a jawiido mi tigi-rigi !

- Mi woondirii hunuko neene am, mbiido waawi hollude ma lekki kaaloowi no miin e maa nii. Kono noon alaa e sago nanondiren e konngol.

- Mi jabii ! Kono hol no dūm yahrata ?

- Lella, so a yi'ii dūm, mi woondii a haawete haa mbi'aa : « Eeh, lekki kaaloowi ! »

Fowru e peeje mum wi'i lella : « So a wi'aani lekki kaaloowi, ki tikkat ki lappu maa cate. » Ko ndeen lella wi'i ndu « Njahen. » Kulle dee **njahdi**, booyaani tan de njottii e ladde serwunde ndee. Lella baa yi'i lekki burki mawnude e hubeere, jogii yeeso neddo ina wulla no boy nii. Lella huli **jerminii** haa wi'i : « Lekki kaaloowi ! » Ba joofnu tan, tal nanaa, lella yani faddii. Fowru fuddii ñaamde. Ko noon fowru **daasiri** lella haa to ladde serwunde too. Ndu arti, ndu fawi heen jihre, ndu woppaani **ngirja** e nagge ladde, ekn.

Nde Fowru ardini nagge ladde ina fa'i to lekki too, ko ndeen Wojere yi'i ndu, suudii. Eda, anndiraaba nagge ladde ne, naji nde yi'i lekki kii. Eeh ! Ko Ngal kullal ladde **boni bernde**, so ngal daccano e ko ngal yidi, ngal gasnat kulle dee. Kono fad tan, maa ngal anndu ko Wojere buri ngal yoyde.

Jango mum, Fowru ruttii ladde ngam yiilaade ko wari kadi. Ko ndeen Wojere ummii rewi e laawol Fowru. Nde Fowru soynii Wojere fuddii **lelnude peeje** de fewjannoo kulle deya. Ko ndeen Wojere **fiddi** noppi mum juutdi dii. Wojere deeyi, ina fadi ko fowru **ebbata**.

Fowru woni e miijaade ko foti haalande Wojere. Endu wi'a « Eey, aɗa anndi wonde miin hakille am welaani. Ko mi **joorɗo hoore**, etee hakkille am oo heewaani. Mbele mbido waawi naamnaade ma huunde ? » Wojere jaabii mo : « Hol ko naamnoto-ɗaa mi kadi ? Haal mi nana. »

- A jaaraama Wojere, hol ko miiji-ɗaa e lekki kaaloowi ?

- Lekki kaaloowi ! Ko a jidɗo **najnude** mi walla ?

- Alaa, en **njeewtat** tan.

Doon e doon, o woni e **wadde berde didi**.

Nde be njoodii haa booyi, Fowru yi'i Wojere ina debi buubde seeda.

Ko doon o **naamniti** mo, aan kam sehil am hol ko jaaknu maa ?

Wojere wi'i mo : « Mi haadaani tan e jaakre, ngondu-mi ko **najde**. »

Fowru wi'i mo : « Wadde so a yi'ii lekki mawki, toowki kii maa wullu no feewi. Maa wi'i “Eeh ! Dum ko lekki kaaloowi.” Reftude heen sadaani hay dara. Naamnaaki **hakkille beldo** ngam reftude heen.

- Fad mi etto, mi yeewa so maa mi waaw. Lekki kaaloowi ... Lekki kaaloowi ... Mbido sikki mi **yejjittaa**. Kono noon dey, dum ina haawnii, hay gooto meedaa yiide ko wa'i nii.

Wojere ummii wi'i Fowru, eden mbaawi yahde jooni.

Ko ndeen be njahdi, booyaani tan be njetii to ladde serwunde too.

Wojere ina wi'atnoo : « Ooh! lekki kaaloowi, lekki kaaloowi. »

Fowru wi'i : « Wojere hee, timmitin konngol ngol. »

Wojere huli tan wi'i : « Lekki...kaa...lek. »

- Aan kam hol ko dūm woni ? **Reftu** e ko mbi'noo-mi koo !

- So Alla mi yejjitii, lekki kaa... lekki kaa... eskey hakkille **jiiḃiido**.

Fowru seki wi'i mo, wi'i “Lekki kaaloowi,” hoto miiḡo hay dara.

Do fowru timmini konngol tan catal lekki lappi ndu, ndu faḏḏii ndu **finoraani**.

Naamne

- 1 Hol ko Fowru yi'i ko haawnii to ladde too ?
- 2 Hol nafoore dūm addani ndu ?
- 3 Hol ko saabii fowru nawde lella baa les lekki kaaloowi kii ?
- 4 Addu miiijo maa e ko keɓ-daa faamde e winndannde ndee ?

Nguurdam Sammba Gelaajo Jeegi

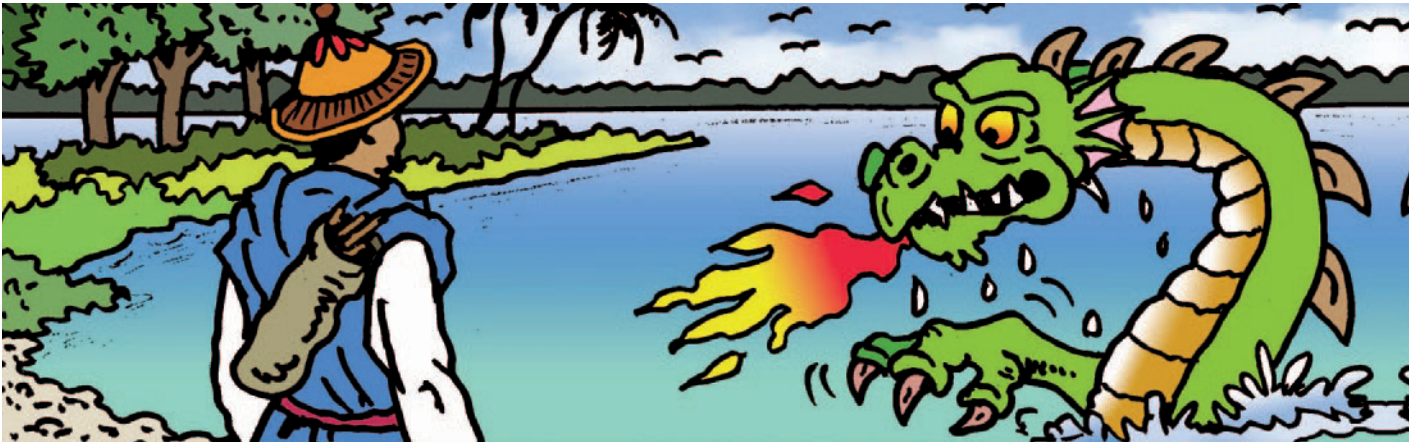
Nguurdam Sammba Gelaajo Jeegi

Meedii wadde suka gorko gooto kodnoodo e nder reedu Fuuta. Ñalawma gooto, o felliti dannaade. O bami **paddorgal**, **laañal** e njuulaawi makko, o waddii puccu. O fawii e laawol, **ballidiido** makko rewi heen. O wi'etee ko Sammba Gelaajo Jeegi.

Nde Sammba yahi dumunna juutdo, o wirtii ladde, nde o fuddii yottaade e weendu mawndu. Woni doon ko leddu cuukkude ina mbirni feccere e ndiyam weendu dam. Doon ko hodorde Jinne.

Jinne oo ko tagoore Alla mawnde. Nde wa'i ko no dinka mawka tawi banndu nduu ina wadi **bacce** no nooroo nii. Koyde dee ko gooñiide ina mbaadi cegeneeki ceebdi no takke **mbaroodi taktakri**.

Tagoore ndee ko hulbiniinde **kaadtudi**. Hay gooto alaa cuusal huccitde e mayre. Kono, Sammba anndaa ko woni kulol. Ko goonga nii ballidiifo oo waajiima mo. Kono hadaani Sammba jippaade e puccu mum, **balloyii** weendu nduu. Doon e doon, ndiyam luubdam balejam kurum dam fuddii dillude. Ndiyam dam woni e futtude paali haa booyi arti deeyi. **Bempeyye** mawde toowde no kaay'e gummii njanoyi e pokpokalam wonti saay'aango mawngo. Nde ndiyam dam deeyti, Jinne oo suppitii. O darii e kakkunde ndiyam dam, omo yiiloo hol deppuudu bonnando mo **doyngol** makko.

Nde o sooyi Sammba tan, o waklitii o hucciti e mum. O wulli no diiraango **manaango** nii.

Jinne oo ɲaabi hunuko mum haa yaaji. **Luɓeeki** ina yalta e makko. Kono dey Sammba hulaani, ɗenyaaki. Omo **hucciti** e jinne oo, omo ndaara ɗum. Jinne oo woni e **yuufde**, daande mum foortii loy. Hoore ndee burtii leɗɗe ɗee **toweendi** haa faandooyii asamaan. Haa jooni dee Sammba hulaani. O wi'i :

- Jinne ko addan maa waɗde nii ? A alaa haaju ! Miin alaa ko kul-mi.

Caggal nde jinne oo arti e mbaadi mum **tigirigi**, o wi'i :

- Yimbe kala, aan buri wonde **cuusdo**. Dum wadi maa mi rokke **njeenaari**. Mi rokkiima fetel mo tawataa e les bokki kii. Kala nde njaltin-daa mo e **kufaara** makko, a foolat gaño maa.

Samma heñii, yettoyi fetel. Nde o yetti fetel oo haa o pari, o wi'i :

- Moyyii, jooni mbido yeewondoo so tawi ko jinne oo haali koo ko goonga !

Samma yaltini fetel oo e kufaara mum tan, jinne oo yani maayi.

Samma dañii kabtorgal.

Samma **ɓamti** laawol mum ina yaha. O ari e wuro mawngo ngo o anndaa. O yahii ko juuti e naange wulnge, **saasnge**. Ko ɗum wadi o ɗomɗi. Nde o yettiti laawol seeda tan, o yettii e suudu huɗo. O ñaagii ɗoon ndiyam njareteedam. Suka debbo gooto rokki mo ndiyam seeda e **horde**. O tawi ndiyam ɗam ina luubi haa yarotaako, o wi'i :

- Ɗam ndiyam ina **tunwi** koy !
- Kodo, wuro ngoo alaa ndiyam.
- Ko wadi wuro ngoo alaa ndiyam ?

- Ndiyam, ko nokku gooto tan dañotoo, tee nooroo ina toon hodi. Laawol gootol tan mbaaw-ɗaa dañde toon ndiyam e nder hitaande ndee. Hitaande kala, maa o **yeene** mboomri. Mboomri ndii foti ko **ñaanteede** no laamɗo nii, so gasii **sinkee** kanje haa yooda. So debbo oo welii mo, o nawa ɗum, o ñaamoya ɗum. So tawi welaani mo, hay gooto o ɗaccataa yooɗa ndiyam. Ko janngo boom, min poti tottude mo suka debbo oo.

- Sammba wi'i : « Tottam **loonde** nde alaa ndiyam. Mi yahat to maayo too yooɗooyde. »

- Debbo oo ina siñña jaabi : « So a yahii toon, o ñaamete ! »

Samma fa'i to maayo too. O yooqi loonde ndee, o yari. O yarni jahdiido makko e puccu makko. Oon sahaa, aɗa nana diraango, tawi ko nooroo oo yaltata e maayo ngoo.

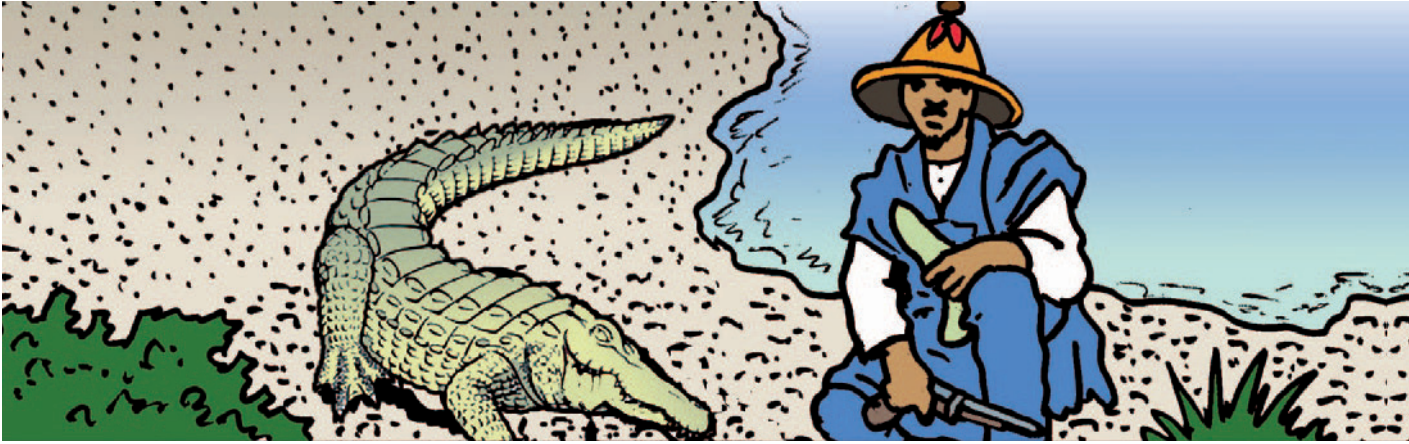
- Hol ko mbaɗataa ɗo ? Nooroo naamni mo.

- Ko mi **domɗudo**, mido yara.

-Ummo ɗoo ko yaawi, walla mi **mod maa**.

- Mi hulaani ma, ko ɗuum Sammba jaabii nooroo oo.

O laawii, o mettini, o diirani Sammba. Gite nooroo oo ina ngojji no yulɓe jeyngol.

Nde puccu nguu sooyinii hunuko nooroo oo ina udditii haa yaaji, ngu **hiji**. Jahdiido Sammba oo huli, dogi suudii caggal **sofoyuru**. Sammba noon, kañum, **siɓaaki** ɗo wonnoo ɗoo. Nde nooroo oo badii mo tan, o balli fetel, o yaltini ɗum e kufaara mum. Doon e doon nooroo oo maayi.

Sammba tayi seeda e nguru nguu, totti ɗum jahdiido mum. O woppi jawe makko e paɗe makko e **fonngo** maayo ngoo.

Samma ina anndi hay gooto waawaa boornaade jawe mum e pade mum.

Hay neddo gooto alaa koyde e juude pamdude ba'de no makko nii.

Nde weeti ndee, **laamdo** oo noddi awlube wuro ngoo.

O yidi ko be nawa suka debbo oo to nooroo gondo oo e maayo ngoo.

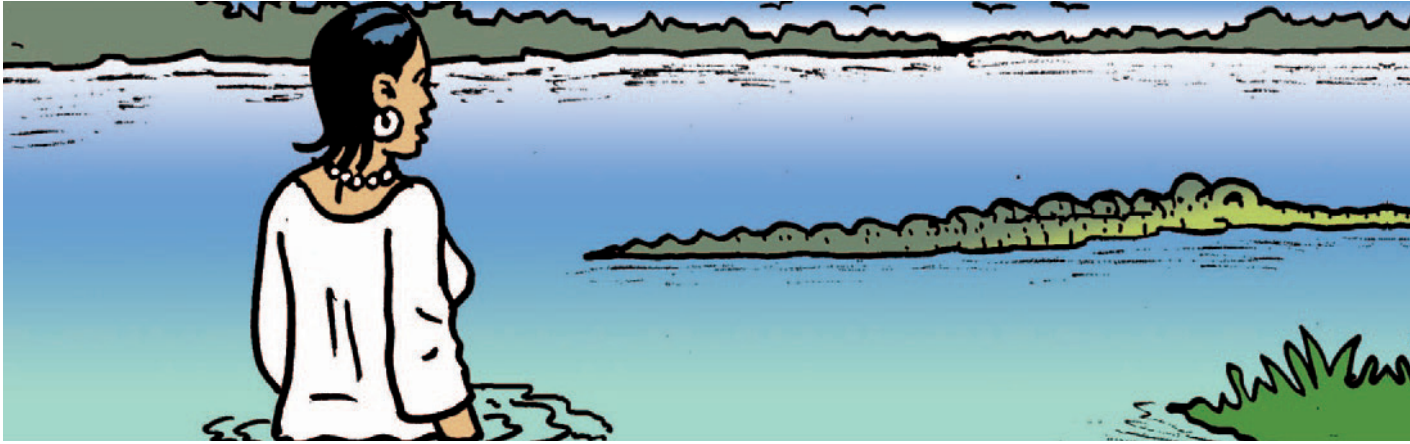
Awlube bee fof ngoni e yimde e **yettude** suka debbo oo.

- Aan debbo jogiido jom.

- Nooroo oo ñaamii mawne en rewbe dido.

- Aan wonata **tatabo**.

-Maa min ndań ndiyam beldam **sabu** maa.

Nde debbo oo yottii e maayo ngoo, o juuwi nder. Omo sooynoo nooroo oo ina haya e dow ndiyam daam. Awluɓe ɓee mb'i dɔm ko **musiiba** sabu nooroo oo jabaani **sadak** maɓɓe. Ena waawi taw o yiɗaa suka debbo oo .

En ndaɗaata ndiyam, dɔmka **jogorii** ko warde en, alaa loonde waɗnde ndiyam.

Keño-den njiiloyo-den debbo goɗɗo jooɗɗo ndokken nooroo oo. Kono, nooroo oo jaabaaki ɓe. Debbo tataɓo **cubaado** oo wi'etee ko Kumba.

Oon debbo nanndintee ko e lewru sabu **njoodndam** mum. Refti heen, ko o cuusdo no Sammba nii. Kummba wadaani berde didi, o ari tan, o naati e maayo ngoo, haa jooni nooroo dillaani, **daalaani**. Kummba yottii mo, kono o dillaani.

O badii, o fetti mo, nooroo oo dillaani hay gootol, oo nabbi e dow makko, o **yeenti**.

- O maayii, o maayii!

Yimbe naati e nder maayo, mo woni fof ina yidi yiide nooroo tampinnoodo wuro ngoo. Laamdo wi'i kala gaddudo **finnde** ko kañum wari nooroo oo, ko naamnii fof hebat.

Nde yimbe bee nani njenaari ndii, gooto kala ina wi'a e daande dow.

- Ko miin wari nooroo oo!

Mo woni kala ina haala mbele laamdo ina sikka ko kanko wari nooroo oo.

Kono kiliifa gooto ji'noodo jawe Sammba dee e pade mum dee wi'i :

- 'Dum woni jawe e pade **jambaroo** mawdo oo.

- Laamdo oo wi'i nanii, haaldi e yimbe bee fof. Kala mo pade e jawe dee poti, yo o ar.

Gooto kala **etii**, kono yahaani. **Baanoowo** gooto wi'i kiliifa oo haalaani goonga, jawe dee e pade dee ina pamdi no feewi.

Ko cukalel gootel tan yejjiti de, hakkille waawaa nanngude ko ngeel cukalel wari nooroo oo.

Sukaabe noddiraa gooto gooto ngam **fonndaade** pade e jawe dee, kono de **keyaani** hay gooto e mabbe. De pamditat so tawi sukaabe bee mbi'i ina boorno de. Ko doon baañoowo oo wi'i : « Dee pade e jawe ina waawi tawa ko jinneeji dii njeyi de. »

Kiliifa oo e sehil mum **ndaasi** nooroo oo haa e fonngo ngoo. O fawi heen : « Jambaaro oo tayyi e nguru nooroo oo, kala jogiido nguru nguu yo o hollir. Duum ko seedentaagal cuusal. »

Debbo gooto **felti** wi'i : « Hanki, kodo gooto arii e wuro ngoo, ñaagi kam ndiyam, ndokku-mi dum tunwundam, o salii yarde. O yalti, o yahi maayo, o addi ndiyam mbeldam haa heewi. Mbiido sikki ko kanko wari nooroo oo. »

‘Doon e doon laamdo nelani kodo oo. Nde Sammba yettii, laamdo oo wi'i mo yo o fonndo pade dee.

Sammba fonndii, **foti** e mum **rip**. Kono hadaani baañoowo oo wiide ngaal seedantaagal tan yonaani. O fawi heen : « Hol to nguru tay'anongu nguu woni ? »

Sammba yeccitii e jahdiido mum, **balli** saak oo, yaltini heen nguru nguu. Sammba **dakki** ngu e uure nooroo, foti heen rip. Laamdo ari haa e sara Sammba wi'i mo : « A wallii min haa min ceertii e nooroo oo. Aan woni jaambaral jaambaareebe. Haal ko njid-daa mi hokku maa. »

Caggal nde be kaalani mo rewbe tato **yeenaabe** bee, Sammba wi'i : « Ndokkee kam Kummba jogiido jom oo, jaambaaro oo. Doon e doon **dewgal** humaa. Be ndaandi biɓbe heewbe jaambareebe no jinnaabe mabbe. »

Naamne

- 1 Hol ko jinne oo nanndata e kulle ladde ?
- 2 Nde Sammba warata jinne oo, mbele o yidnoo ko wallude wuro ngoo haa dañā ndiyam ?
- 3 Ko wadi jawe dee e pade dee key'ataa hay gooto ?
- 4 Ko saabii wi'aa Sammba wadii ñalaande ?

Sofeer belsindiido

Sofeer belsindiido

Muusaa ko sofeer **belsindiido**. Omo jogii oto “Njaga-Njaay” nayeejo. So a y’eewii oto oo, omo heli e banngeeki kala. Gite yeeso, potde yaynaade jamma dee, hay wootere heen hubbataa. Pentiir “Njaga-Njaay” oo ko **bolttiido**, hay dara heddaaki heen. So oto oo runtiima jamma, hay huunde yi’etaake e makko. Nder oto oo, **joodorde** keewde ko kelde, omo habbi heen tekke. So a naatii nder a **hooyniima** dow, ada yi’a asamaan oo.

Oto oo alaa kayitaaji timmudi keewdi. Asiraas makko gasii maa won lewru jooni. Oto oo alaa kadi wisit teknik.

Ko janngo Muusaa foti yahde Tammbaa. O hiiri ko dingiral haa **pecce jamma** o fudɗii leloyaade. Pinndingol makko subaka sadtiino no feewi sabu **ɗoyli** dii ngasaano e makko. Nde o fini, o huɓɓi oto oo, kala to tolni-ɗaa, aɗa nana diiraali dii, aɗa sooynoo cuurki kii. Kuɓɓugol oto ngol sadtiriino mo no feewi. Ko sukaaɓe wuro ngoo **ndokki mo njunngo**. Nde oto oo huɓɓi, o yaaɓani gaaraas. Waktuuji diɗi pawii heen koksoor oo anndini mo wonde yontannde makko yottiima. Ko oon sahaa Muusaa addi Njaga-Njaay mum ngam jolnude yahooɓe Tammbaa. Ko amparanti oo ɗabbi dow oto hee ina **rimnda** bagaas oo. Oto oo heewi tep haa amparanti oo alaa ɗo joodii.

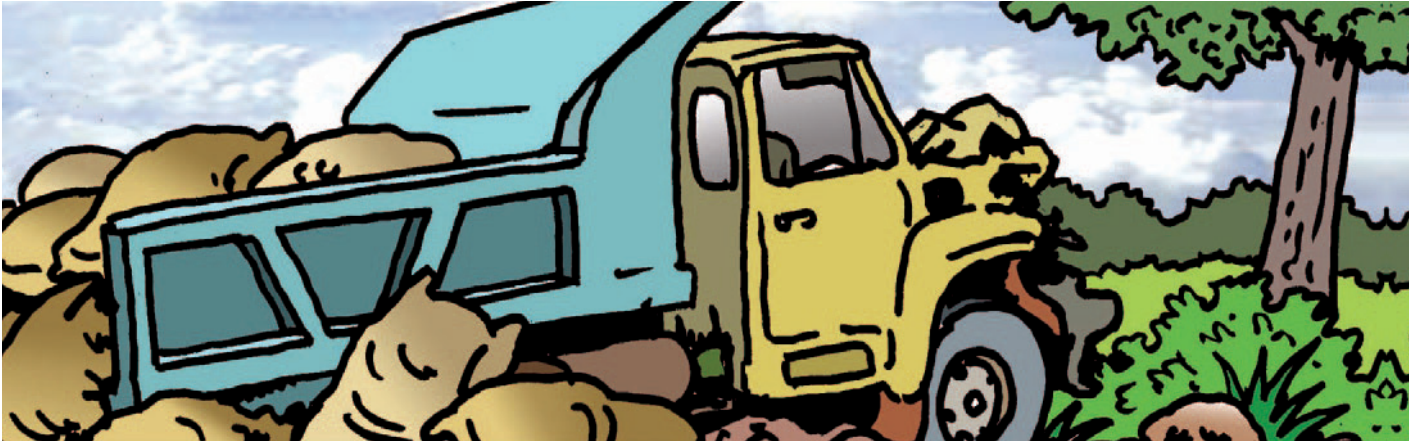
Caggal duum Muusaa fawii e laawol Tammaa, omo dogna no jogiifo **laana diwoowa**. Ko Muusaa dognata koo fof, omo jaaboo telefon makko kala nde o noddaa, haa o deba **oorde**. Amparanti oo kañum nana tan **simmo**, ina weddoo megooji e ladde ndee. Ko noon o wadi haa o addi cumuujii ladde keewdi e laawol ngol. Cumuujii di o hubbi dii caabii haa ledde keewde maayi, **nduroori** ndii ronkiti ko ñaami. Kiliyaneebe wonbe e nder Njaga-Njaay bee ngoni ko e yeewtere welnde. Won e mabbe, gila njoli haa jooni, ngoni ko e dukdude. Won heen ina njeddondira ko yowitii e politik. Beya ina kaala haala lammba potka wafde alet kaa. Gooto kala ina wi'a ko mbir mum libata. Gulaali e luukaali keewti Njaga-Njaay oo kala.

Nde ɓe njottii Kawlak, Muusaa dartii e estaasiyoŋ hee ngam y'ettude esaas. Ko ndeen kiliyaneeɓe ɓee njippii ina **laara** ko kacitii. Won e maɓɓe kuccani puuspuus jeeyoowo teewu oo. Heddiibe ɓee **njaabani** debbo **ceemeedo** jeeyoowo kafe Tuuba oo. Nde ɓe kacitii haa ɓe pari, ɓe pawtii e laawol ngol. E nder oto hee, jeewte ɗee beydii **jirwude** kadi. Nde ɓe mbirtii Mbirkilaan, eɓe tolnii wiraas Naawel oo, seeda oto maɓɓe oorta sabu dogdu ɓurtundu ndu oto oo dogatnoo. Ko oon sahaa nii sanndarmaaɓe ndartini mo. Nde ɓe yeewi kaayitaaji oto ɗii, ɓe tawi keewɗi e majji lajal mumen gasii. Keddiidi ɗii, oto oo jogaaki ɗii. Ko ɗuum waɗi sanndarma oo winndani mo kaayit ngam o yoba pawe.

Nde alkaati oo tottiti mo kaayitaaji makko, Muusaa fawtii e laawol, beydi witees. Nde o ballii Kungel, ko ndeen o fudɗii tinde tampere. O **ɲonji**, o woni e **dooyaade**. E oon sahaa, nder oto oo ina wi'i selew. Hay huunde dillataa e nder makko. Kiliyaneeɓe bee tammpii. Won e mabbe ɗaaniima sabu tampere laawol godɗungol. Sahaa kala oto oo jippoo laawol ngol, ɲabbita kadi tawi hay gooto tinaani. Ko noon ɓe ngoniri haa oto oo felbondiri e Kamiyon gummiɗo Mali. Kamiyon oo ina rimndunoo багаас haa heewi. To tolni-ɗaa e Kungel fof aɗa nana **haacaango** pelbondiral ngal.

Kamiyon gumminoodo Mali na rimndi bagaas haa teddi oo, yaniri ko banng'e nano. Gorooje e saakuuji karite di o jolnunoo nana carii e ladde. Oto Muusaa oo yani ko hakkunde tali oo. Koyngal gootal ngal, hono pono oo, **sentii**. To tolni-daa kala a nanat gulaali kiliyaneebe bee. Cukalon kon nantii e yummiraabe mumen. Muusaa huli, yalti oto oo, **roondii juude**, naati e ladde. Bagaas kilayaneebe oo sarii **saakii** e dow tali hee. Ko gulaali dii e saay'aango otooji dii noddi Kungelnaabe. Rewbe bee e worbe bee kala ndogi **faaboyaade** yimbe bee. Gooto e mabbe kala ina dog'a ko waawi ngam yaawde yottaade.

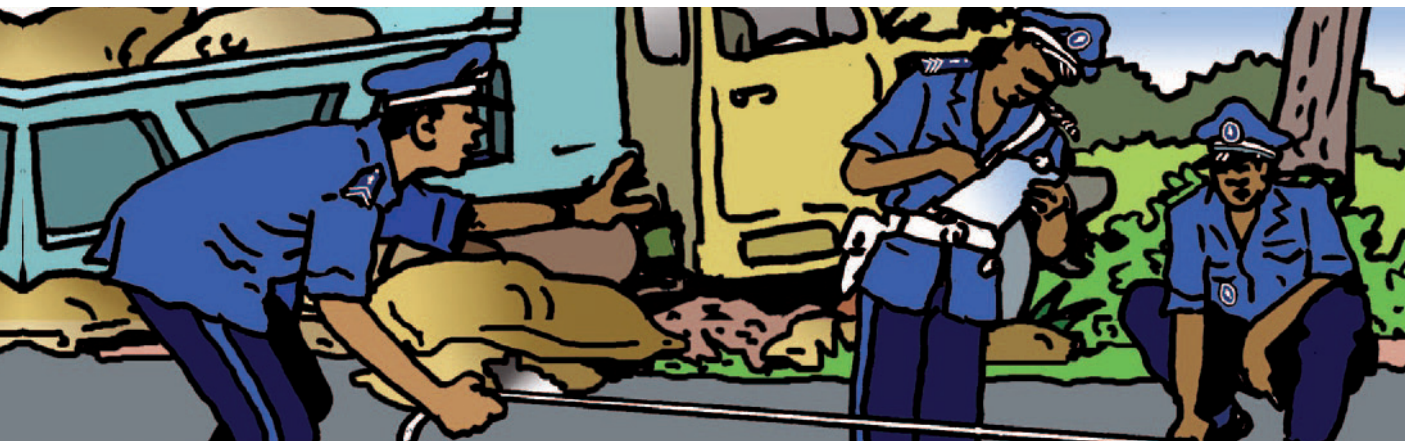
Nde yimbe wuro ngoo njottii, ɓe paami wonde ko saay'aango ngoo tan heewi doole kono alaa cankiido. Kono noon wadii rewbe diɗo ɓe koyɗe mumen keli. Ina woodi heen sagata gorko gooto tampudo sabu hoore ndee ko helnde. Amparanti oo ne, junngo mum ñaamo ngoo wa'i ko no helngo nii. **Muuseeki** kii tampinii mo no feewi haa o woni e **tallaade** e leydi. Muusaa, sofeer oo, hay gooto anndaa to o naati. Sofeer kamiyoŋ oo kam **dadii** hay huunde hebaani dum. Gaañiibe ɓee kala nana lelii, faabotoobe ɓee ina **mbifa** ɓe.

Oto Muusaa oo noon, heen bannge gooto firtiima. Paraabiriis oo ne helii. Joodorde ɗee ne, won heen kelɗe, keddiɗe ɗee carii.

Gooto e arɓe faabaade ɓee yetti telefon mum noddɩ pompiyee. Godɗo e mabbe yetti telefon mum noddɩ sanndarmaabe. Booyaani, yimbe nani oto pompiye na ara. Kala ɗo tolni-ɗaa, a nanat gulaali ɗii «pii-poo pii-poo.» Nde pompiyee yottii, rewbe ɗiɗo e worbe ɗiɗo njippii ina mbeelnii **cekke**. Ko ɗoon ɓe **kuccani** burɓe tampude ɓe. ʼBe naatni ɗumen nder oto oo. Nde ɓe ngasni, ɓe **tiindii** lopitaal ngam faabaade ɓe.

Ko ndeen **dadiiɓe** ɓee, hono sanndarmaabe puɗɗii yottaade. ʼBe ngadii naamnaade ko hol to sofereeɓe otooji ɗii ngonɩ. Nedɗo gooto darii e yeeso mabbe, wi'i ko kañum woni sofeer kamiyoŋ oo.

Sanndarmaabe bee naamnii sofeer kamiyoŋ oo kayitaaji oto mum. Sofeer oo tottiri kala kaayit mo be naamninoo dum. Nde be ngasni e sofeer kamiyoŋ oo, be naamnii hol dognatnoodo oto Njaga-Njaay oo. 'Be **njiilii** haa be tampi be njiyaani Muusaa hay nokku. Ko doon neddo gooto gonnoodo e nder Njaga-Njaay hee yeewi **funnaange**. O sooyinii Muusaa ina roondii Juude mum. Sanndarmaabe bee tawoyi mo toon ngaddi mo. Aksidaa oo wadi haa o wa'i no **ceerdo e sago** makko nii. Be kabri mo wonde hay gooto waasaani fittaandu mum, kono wadii gaañiibe. Nde sanndarmaabe ngartiri hakkille oo haa ngasni, naamnii mo kanko ne kaayitaaji oto makko. 'Be puɗɗii **wiɗtude** ko saabii aksidaa oo.

Nde sanndarmaabe bee yeewtindii aksidaa oo ko moyyi, be tawi ko sofeer Njaga-Njaay oo tooñi. Ko Muusaa dāli laawol mum tawtoyi kamiyoŋ oo. O wonnoo ko e dāanaade. Ko dūum addi **musiiba** oo. Nde sanndarmaabe bee yeewi kaayitaaji makko, be tawi hay dara makko wonaani e laawol.

Sanndarma debbo oo haŋbi juude dee, naatni mo e oto mum hee. Nde be njottii sanndarmori, be kedtii mo. Ko o **layi** koo kala hay huunde heen **baaraaki** dō tiidi. Ko dōon sanndarmaabe bee puddii **waajaade** mo. Be nganndini mo wonde oto ko maleyka, foti ko reenteede. Be kolli mo kadi wonde mo dogiri seese, yettoo e jam. Sofeer kala ina foti jogaade kayitaaji timmudi.

Naamne

- 1 Hol sifaa oto Muusaa jogii ?
- 2 Mbele oto Muusaa oo ina hattani yahde Tammaa ?
- 3 Hol ko wadi oto oo jirwude ?
- 4 Hol ko mbasiyoto-don Muusaa ngam golle makko peewa ?

Kaddungal

Kaddungal

Jooni kam Mustafaa tiidii. Hikka o timmintaa duubi jeegom. Jignaabe makko bee poti **heblude** mo o yaha wuro maamiraabe makko Caambe. Senegalnaabe fof ene nganndiri wuro ngoo teddinde aada. To wuro Caambe, duubi jeedidi fof kaddungal mawngal na wada toon. Kala do bidde Caambenaajo woni, o **luutetaake** ngoo **yubbo** mawngo. Worbe, rewbe, sukaabe e mawbe kambe fof be ngarat. Wuro ngoo dillat. Otooji, saretaaji, welooji e jakartaaji ndiira, nawa yimbe to wuro too. Hikka kadi, dum **nakkataa** sabu be ndarnii goomu toppitoodo yubbo ngoo. Gorko e debbo, suka e mawdo, boomi e sagataabe haa e mawbe bee, mo woni kala dañii ko wadi. Goomu mawbe bee, kañum subotoo nde kaddungal wadata kam e to wadatee.

Goomu mawbe bee, anndinii jamaa oo, ñalaade kaddungal de yimbe padi dee. Kaddungal ngal wadata ko e ñalaade gadiide e lewru Settaamburu. Ko e **boowal** ladde funnaange Caambe wadatee. Ko goomuui joyi ndarnaa. Goomu kala ina wadi worbe e reewbe, e tolno kala. Ko Sammba Jaari ardii goomu laabal. Goomu ngalu, ko Elisabet ardii. Goomu ñaamdu e **yardu** buri heewde yimbe. Ko Umaar Joob ardii, Kummba Jallo woni cukko. Goomu joyafo oo, ko subaabe wuro ngoo, sabu berde mabbe laabde. Oo goomu **wasiyotoo** keddiidi dii. Joom wuro ngoo, Usamaan Caam kam e **ballidiido** makko, Baabakar Sillaa, dowlata goomuui golle joyi dii.

Nokku kaddungal sukaabe alaa e sago feewnee haa yooda.

Ko sukaabe worbe wuro ngoo poti feewnude dum e gardagol mawdo wuro ngoo. Rewbe bee **keddaaki caggal**, Ko kambe **cañi** daagooje haddinaabe, pittirdi nokku oo keewdi, ko kambe kadi peewni di. Ko subaka law sukaabe worbe yefti **kabirde** mumen njahi ladde. Ko e laawol be kawri e Baaba Duudu, o wi'i be : « Woto njejjitee dabbude **baaji bokki** e barkeewi. »

Nde be njahi seeda, be coynii sukaabe rewbe nayo : Yaasin, Saarata, Binta kam e Aysata. Mo woni kala ina jogii jaasi.

Alasan wi'i be : « Onon to kuccu-don ? »

Saarata wi'i mo : « Min njidi ko tawtoreede golle dee, Ko waddii on e miñiraafe bee koo, waddii min. »

Maamuudu jaabii miñiiko, wi'i : « On kaalii ngoonga. Njahren kono noon, yeewee no feewi to njabbaton. Ndee ladde ina heewi ndiyam.»

Baaba Caam noddii **wondiibe** mum ngam yeewtitde e mabbe faade e coodgol na'i yeengo dii.

Maam Sillaa wi'i : « Fulbe bee, seereraabe bee, kamen e yeeyoobe teewu bee, ene nganndi nagge. Yo be ndenndine. Baaba Maamuudu wi'i yo afo makko yahdu e mabbe. O wasiyii be dum : « Woto on **keño** etee woto on **ndukdu** sabu duum bonnat coodgol. » O beydi heen o wi'i : « Mbafee feere ndaŋon holsere **faynde**, haarnde, yoodnde haa berde fof buuba. » Baaba Saydu wi'i : « Mbaŋen feere njahen law hade daral ngal faafde sabu ndunngu nguu. Baaba Maamuudu wi'i Muusaa kam e Umar yo kabbu saret, be nawa soodoobe bee daral. Be kaaldii yo be kawroy to damal suudu Baaba Maamuudu, so be njuulii subaka. Baaba Maamuudu wi'i maa tottu **coggu** na'i dii afo makko Sammba potɗo yahdude e mabbe. Nde o waynii yahde, o wi'i be : « Woto **mbeetee** dey so Alla jaŋii, sabu on potaani ñallude. »

Subaka law soodoobe fof ngari : fulbe bee, seereraabe bee, yeeyoobe teewu bee. Baaba Maamuudu limi kaalis na'i dii e yeeso mabbe, o totti dum bidɗo oo. Kambe fof be njabbi e dow saret, be njahi daral. Pucci dii ene ndeggondiri, edi ndoga e nokku jaajɗo. Hade kikiide yonde tawi be njettiima daral haa be puɗɗii y'eewde na'i dii. Daral ngal ina heewi tep, hay gooto waawaa nande sabu haala yimbe kam e **kuunaali** na'i. **Kaaldigal** ngal **ɗebi sadtude** seeda, na'i dii ina ndiwa, ina **kawondira**, aynaabe ina ceernda di. Soodoobe bee nani njoofoo ga'i dii ngam adaade haaldeede, punndi ndii ina suddi daral ngal. Sukaabe Baaba Maamuudu peccii e peccon taton, ngam weebnude coodgol ngol. Feccere kala, pullo, seereer, kam e jeeyoowo teewu, nani heen. Saalif joboowo oo ina rewi e mabbe. 'Be coodii na'i noogaas e diɗi ngam heblude ñalaade kaddungal kam e yubbo mawngo ngoo. Na'i kabɓaa to dingiral, rewbe ngari ina kuljina, yimbe fof mbeltii.

Baaba Maamuudu yetti soodoobe bee, wi'i be : « Golle mon timmii, na'i dñi njoodii. »

O hucciti e Neene Binta, o wi'i mo : « Suɓo rewbe dñdo, njeewton ko faati e coodgol sewsewo. »

O fawti heen : « **Mbadtee hakkille** wonde kaddungal ngal duumoto balde sappo e joyi etee haddiibe bee ngonii teemedere. Subaka, kawren to Baaba Maamuudu ngam ngannden ko soodetee e no foti kaalis yonata. »

Baaba Maamuudu wi'i : « Woto **njawee** ñalaade dee, woto njejjitee ledde, ngaccon **yeddondirde**. »

Rewbe bee limi fof : basalle, ñammbi, pompiteer, suppome, karoot, laaj, bineegar, poobaar, nebam, e goddum. Neene Binta winndi kala ko foti soodeede e kaayit kam e no foti e kaalis. Baaba Maamuudu totti mo kaalis keewdo, wi'i : « Ndawee law hade naange wulde. Tato kala njahda soodde, ngartira **kaayitaaji seedee**. »

Ko hannde kikiide Maam Mbisaan foti yahde ladde ngam haddinde. Mo woni kala jinnaabe mum ene keblanoo dum. Baaba Demmba kam e Neene Ami noddii Mustafaa, ebe mbaajoo mo. Baaba makko wi'i mo : « Maamiraabe maa fof ko jaambareebe. Be meedaa hulde, be meedaa hulde hay dara. **Ñemmbu** be. » O ruttii, o wi'i : « A fotani **luukde** walla woyde, etee woto saalit. »

Yumma makko wi'i : « Gorko alaa ko foti sadtude e mum, etee ko kosam gorko muynin-maa-mi, woto hersin am. »

Mustafaa jaabii wi'i : « Ndeey'nee berde mon, mi hulaani, mi wonaa puuydo, etee mi wullataa haa bada ! »

Baaba Demmba wi'i mo : « Naat e sutura, ngudditaa loonde, njaraa heen, looto-daa. »

Neene Ami totti mo **talki**, wi'i mo : « Habbu e daande, e junngo nano kam e koyngal ñaamal. »

Nde takkusaan benni, Baaba Demmba **duwanii** mo, jaggi junngo makko, be kucci dingiral, gorgol Faati ina manta mo.

Sukaabe worbe teemedere fotbe haddineede ngardii e **doftoobe**. Nde futuro benni, mawdo gorko wi'i : « Ngonee rimbe, tiidnon berde mon. » Sukaabe ndegginaa, njahi ladde, yoga e mabbe ene ngoya kono won e mabbe tiidbe. Mustafaa kañum nana heñoo. Omo fija, omo jala, omo sippira e sehilaabe makko. Mawdo gooto wi'i : « Ndeey'ee, tay're bernde alaa, kulol alaa, ngonee jaambareebe. »

Maam Mbisaan, hono kaddinoowo oo, kañum e walloobe dum nana lobbini. Mustafaa kam e sukaabe suusbe bee ene ngadondira naatde. Huunde e sukaabe ene cuudoo ngam hulde naatneede.

Mawdo gooto wi'i : «Ngonee worbe, ko sadti booyataa, etee ko muñ-daa fof gasat. »

Nde fof timmi, **selbeebe** bee boorni be comci njulli, **ñeñani** be looci, nawi be to caaleeje too. Seeda e mabbe daanii haa kari, Mustfaa na tooña **giy'iraabe** mum.

Ñande hiirde njulliibe ndee selbeebe bee ngoni e yimde ene piya **bawdi**. Njulliibe bee e selbeebe heddiibe bee ina **njaaboo**. Piyyol bawdi ngol njirwi. Sahaa kala wooda e njulliibe bee ummiibe naayoo, rewbe bee ne ngama. Yeeboobe bee ina pobbba kelle, ina kuljina, jimoowo hiirde ndee ina **geewoo**. Omo wi'a : « Laaraa, ooy laara ladde jam ! Emin laara, emin laara ko weebaani. »

Doon tan Mustafaa kaddiido oo, naati e dingiral ngal, fuddii jimol baaba mum jannginnoo dum. O wi'i : « Sinno mi anndii, mi jaba ko neene am wiinoo mi. Mi **hettanee** wutte, mi dogaa, mi sooroo nder ladde. »

Bawdi dii konngi, jaboobe bee ndewi heen. Njulli goddo naati, jirwini, yimoobe hiirde ndee ngonti yeeboobe.

‘Be pini, mawɗo gorko gooto ina janngina ɓe tinndi, cifti, naale e hol no ɓe poti huutoraade leɗɗe. Selbe gooto wi'i : « Ngonee **rimɓe**, woto on jamfo. Dimo, baasal haɗataa ɗum rimɗude. »

Selbe godɗo beydi heen : « Ndañee **faayiida** ngonon e goonga sabu ko goonga wattinta, »

Selbe mawɗo oo fawi heen : « Mi halfinii on geɗe ɗiɗi, sutura kam e wonde **aadiyanke** yo ngon njoobaari mon. Yo ɗum won kuutorɗe mon. »

Godɗo jokkiti wi'i : « Njaltinee balewaagal reedu, **haasidaagal** e kiram e nder ɓerde mon, woto ngañee hay gooto. »

Konngol ɓe kaali kala, ɓe ndokka yeru haa ɓe paama ko soomii heen. Ñande lulnde ndee gasata, ɓe nduppi lenngeeje ɗee e huunde e kuutorɗe.

‘Be pini, ɓe buftii, ɓe njuuli, ɓe ɓami comci maɓɓe joodɗi, wuro ngoo weltii. Caggal ɗuum, Baaba Aali yetti konngol, yetti dental ngal e nanondiral kam e gondigal joodngal ngal. O anndini ɓe wonde ko ɓe gootum, hoto ɓe ceertu, ɓe ngona sehilaabe.

Naamne

- 1 Hol toon e hol ndeen lulnde ndee waɗata ?
- 2 Mbele rewɓe bee ko ko ngoppidi heen worɓe bee ? Hol ko dallinta ko njaabi-ɗaa koo ?
- 3 Mbele ko sukaaɓe Caamɓe bee tan njeyaa e lulnde ndee ? Hol ko hollirta ko njaabi-ɗaa koo ?
- 4 Hol ko buri waɗde nafoore e ko sukaaɓe bee njanngi e lulnde ndee ?

